

تکمله فقه سیاسی

مباحثی پیرامون
امر به معروف و نهی از منکر

تألیف

آیت الله عباسعلی عمید زنجانی (ره)

استاد فقید دانشگاه تهران

سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور : تکمله فقه سیاسی: مباحثی پیرامون امر به معروف و نهی از منکر / تألیف: عباسعلی عمیدزنجانی.
مشخصات نشر : تهران: خرسندی، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری : ۲۰۸ ص.
شابک : 978-600-114-265-9
وضعیت فهرست‌نویسی : فیا
عنوان دیگر : نظام دعوت به خیر و امر به معروف و نهی از منکر، نهاد نظارت عمومی، برنامه پاک‌سازی و بازسازی جامعه...
موضوع : امر به معروف و نهی از منکر
رده‌بندی کنگره : ۱۳۹۲ ت ۸۶/ع ۸۶/۴ BP۲۲۷۴
رده‌بندی دیویی : ۲۹۷/۳۷۵
شماره کتابشناسی ملی : ۳۱۰۳۵۷۸

انتشارات خرسندی

نمایشگاه و فروشگاه کتب فقهی، حقوقی و علوم سیاسی

تهران، خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین

پائین تر از خیابان لبافی‌نژاد، کوچه میا، پلاک ۲۰

تلفن: ۵ - ۶۶۹۷۱۰۳۴ و ۵ - ۶۶۴۹۰۵۸۴

پست الکترونیک: Khorsandy.pub@gmail.com

سایت اینترنتی: www.Khorsandypub.com

تکمله فقه سیاسی

مباحثی پیرامون امر به معروف و نهی از منکر

تألیف: آیت‌الله عباسعلی عمید زنجانی (ره)

استاد فقید دانشگاه تهران

چاپ اول: ۱۳۹۲ - شمارگان: ۵۰۰ جلد

حروفچینی: زرتنگاران مهرخلاق - قیمت: ۱۱۰۰۰۰ ریال

ISBN: 978-600-114-265-9

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۴-۲۶۵-۹

فهرست مطالب

۱۳	 پیشگفتار
	فصل اول: کلیات و تعاریف
۱۵	 مبحث اول: طرح مسأله
۱۵	 الف - عنوان و موضوع بحث
۱۶	 ب - تعریف جامع فریضتین
۱۸	 ج - معروف و قلمرو آن
۲۰	 د - معروف از دیدگاه فقها
۲۲	 ه - منکر و قلمرو آن
۲۲	 و - منکر از دیدگاه فقها
۲۳	 مبحث دوم: تحول معروف و منکر
۲۵	 زوایای ناشناخته معروف و منکر
۲۹	 مبحث سوم: مفهوم امر و نهی
۲۹	 الف - مفهوم امر
۳۱	 ب - مفهوم نهی
۳۳	 مبحث چهارم: مقدمات اجرائی فریضتین
۳۳	 الف - تعلیم معروف و منکر
۳۴	 ب - ارشاد به زمینه پاسخ به پرسشها
۳۵	 ج - نصح و خیرخواهی
۳۶	 مبحث پنجم: جایگاه فریضتین در قرآن
۳۷	 الف - حکم فریضتین از دیدگاه قرآن
۳۸	 ب - قرآن و معروفها و منکرات خاص
۴۰	 مبحث ششم: منزلت فریضتین از دیدگاه احادیث
۴۱	 الف - رسول اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) و فریضتین
۴۲	 ب - امیر مؤمنان (علیه السلام) و فریضتین
۴۳	 ج - امام حسین (علیه السلام) و فریضتین

- ۴۴ د - امام باقر(علیه السلام) و فریضتین
- ۴۵ ه - امام صادق(علیه السلام) و فریضتین
- ۴۶ و - امام رضا(علیه السلام) و فریضتین
- ۴۸ مبحث هفتم: بررسی ضرورت‌های عقلی مسأله
- ۵۰ الف - سلب آزادی یا حمایت از آزادیها
- ۵۱ ب - بی‌عدالتی و تبعیض
- ۵۱ ج - هرج و مرج
- ۵۲ د - اختلال در نظم، سلامت و امنیت
- ۵۲ مبحث هشتم: شیوه پژوهشی
- ۵۴ الف - دامنه پژوهش
- ۵۴ ب - نقش بسیار مؤثر آموزش
- ۵۶ مبحث نهم: تربیت گروه‌های پیشتاز
- ۵۸ سازماندهی گروه‌های پیشتاز
- ۵۹ مبحث دهم: انگیزه و هدف فریضتین
- ۶۲ مبحث یازدهم: موارد ممنوعه
- ۶۲ الف - کرامت انسان و حفظ آبرو
- ۶۴ ب - ارتکاب اعمال خلاف عدالت
- ۶۴ ج - حریم خصوصی افراد
- ۶۹ د - افشای عملیات
- ۶۹ ه - اجتناب از سوء ظن
- ۷۰ و - اجتناب از حب و بغض مفرط
- ۷۱ ز - اجتناب از مواضع اتهام
- ۷۲ مبحث دوازدهم: ویژگیهای این پژوهش
- ۷۲ الف - دیدگاه عبادی است یا توسلی
- ۷۴ ب - کبائر و صفائر
- ۷۴ ۱ - کبائر
- ۷۴ ۲ - صفائر
- ۷۵ تهیه لیست معروفها و منکرها
- ۷۵ الف - معروفهای فردی
- ۷۵ ب - منکرات فردی
- ۷۶ ج - معروفهای اجتماعی
- ۷۶ د - منکرات اجتماعی

فصل دوم: ساز و کارها و روشهای اجرایی

- ۷۷ مبحث اول: کلیات و طرح مسأله
- ۷۸ الف - تعریف روشهای اجرایی

۷۹	ب - راه کارهای جایگزین
۸۰	ج - تمرین و آزمون
۸۰	د - عملیات نمایشی
۸۱	مبحث دوم: طرح راهنما برای ساختار و تشکیلات
۸۲	الف: اصطلاحات و تعاریف
۸۲	۱- گروه
۸۲	۲- فریضه
۸۲	۳- راه کارهای اجرایی
۸۲	۴- عملیات
۸۲	۵- عامل
۸۲	۶- پشتیبان
۸۲	۷- ارزیاب
۸۳	۸- هیأت ممیزه
۸۳	۹- نواب
۸۳	۱۰- عملیات علنی
۸۳	۱۱- عملیات نیمه مخفی
۸۳	۱۲- عملیات مخفی و محرمانه
۸۳	۱۳- عملیات سری
۸۳	۱۴- برنامه
۸۳	۱۵- مورد
۸۴	۱۶- عیون
۸۴	۱۷- ناظم
۸۴	۱۸- صدر
۸۴	۱۹- مقام عالی
۸۴	۲۰- خدوم
۸۴	۲۱- نقیب
۸۴	۲۲- قرارگاه
۸۴	۲۳- والی
۸۴	۲۴- شعبه
۸۴	۲۵- پیک
۸۴	ب- اهداف
۸۵	ج- تشکیلات
۸۵	۱- ارکان
۸۵	۱-۱- واحد نواب
۸۵	۱-۲- واحد عیون
۸۵	تبصره ۱

۸۶	تبصره ۲
۸۶	۳-۱- واحد عامل
۸۶	۴-۱- واحد پشتیبان
۸۶	تبصره ۱
۸۷	تبصره ۲
۸۷	تبصره ۳
۸۷	۵-۱- واحد ارز یاب و دیدبان
۸۷	تبصره ۱
۸۷	تبصره ۲
۸۷	تبصره ۳
۸۷	۶-۱- هیأت ممیزه
۸۸	تبصره ۱
۸۸	تبصره ۲
۸۸	۷-۱- شعب
۸۸	تبصره ۱
۸۸	تبصره ۲
۸۸	۸-۱- مقام عالی
۸۹	۲- مکان استقرار تشکیلات
۸۹	تبصره ۱
۸۹	تبصره ۲
۸۹	۱-۲: واحدهای مرکزی
۸۹	۲-۲: واحدهای شهرستان
۸۹	۳-۲: قرارگاه
۸۹	۴-۲: ارشادگاه
۸۹	۳- بازارسان
۸۹	تبصره
۹۰	۴- انحلال
۹۰	۵- تشکیلات غیرسیاسی و غیرانتفاعی
۹۰	۶- بودجه
۹۰	۱-۶: هزینه‌ها
۹۰	تبصره ۱
۹۰	تبصره ۲
۹۱	۲-۶: خزانه
۹۱	۳-۶: حسابدار
۹۱	۴-۶: مسئولیت مالی
۹۱	۵-۶: تسویه حساب

۹۱	نمودار تشکیلات امر به معروف و نهی از منکر
۹۲	مبحث سوم: طرح راهنما برای فعالیتهای واحد عیون
۹۲	الف- محدوده فعالیت عیون
۹۲	۱- منطقه مظنون
۹۳	۲- نقشه عملیات تحقیق
۹۴	ب- شروع کار عین
۹۴	۱- ناشناس ماندن عین
۹۴	۲- پوشش کاری
۹۵	۳- داشتن روابط عمومی قوی
۹۵	۴- اجتناب از ایجاد حساسیت
۹۶	۵- عملیات از ساده به پیچیده
۹۶	۶- انتخاب اعوان
۹۷	۷- مراقبت در رفت و آمد
۹۷	۸- حفظ هویت دو شخصیتی
۹۷	۹- شخصیت سوم
۹۸	۱۰- دقت در مسائل مالی
۹۸	ج- اشخاص و اماکن
۹۸	۱- برنامه تحقیق درباره اشخاص
۱۰۰	۲- برنامه تحقیق درباره اماکن
۱۰۱	د- تناسب تحقیق با نوع منکر
۱۰۲	هـ - تحقیق در خصوص معروفها
۱۰۴	و - تحقیق در مورد معروفهای اجتماعی
۱۰۶	مبحث چهارم: طرح راهنما برای عملیات و فعالیت واحد عامل
۱۰۷	الف - مرحله قبل از عملیات
۱۱۱	ب- مرحله حین عملیات
۱۱۱	۱- عملیات بخش اول
۱۱۱	۱-۱- اشخاص
۱۱۴	۱-۲- اماکن
۱۱۹	۲- عملیات بخش دوم
۱۲۰	۲-۱- اشخاص
۱۲۰	۲-۱-۱- بیکاری
۱۲۱	۲-۱-۲- اعتیاد
۱۲۱	۲-۱-۳- فقر
۱۲۲	۲-۱-۴- دوری از خانواده
۱۲۳	۲-۱-۵- رفقای ناشایست
۱۲۴	۲-۱-۶- در دسترس بودن ابزار منکرات

۱۲۴	۷-۱-۲- محیط و جو ناسالم
۱۲۵	۸-۱-۲- تفریحات ناسالم و سرگرمیهای نامشروع
۱۲۶	۹-۱-۲- دوری از خدا و دین
۱۲۷	۲-۲- اماکن
۱۲۷	۱-۲-۲- مراکز وقت گذرانی و سرگرمی
۱۲۸	۲-۲-۲- تفریحگاهها
۱۲۸	۳-۲-۲- کلوپها
۱۲۹	۴-۲-۲- تالارهای پذیرایی
۱۲۹	۵-۲-۲- آرایشگاههای زنانه
۱۲۹	۶-۲-۲- مراکز تجمع افراد آلوده
۱۳۰	۷-۲-۲- مراکز تجمع افراد مرفه و پولدار
۱۳۰	۸-۲-۲- کانونهای فساد و فحشا
۱۳۱	۳-۲- منکرات سیاسی
۱۳۱	۱-۳-۲- منکرات سیاسی احزاب
۱۳۲	۲-۳-۲- منکرات اجرایی سیاسی
۱۳۲	۴-۲- منکرات حقوق بشری
۱۳۴	۵-۲- منکرات قضائی
۱۳۵	۶-۲- منکرات سنن و عادات اجتماعی
۱۳۷	۷-۲- منکرات صنفی و مشاغل
۱۳۸	۸-۲- منکرات پزشکی
۱۴۰	۹-۲- منکرات ویژه روحانیت
۱۴۱	۱۰-۲- منکرات ویژه هیأت حاکمه
۱۴۴	ج- مرحله بعد از عملیات
۱۴۷	مبحث چهارم - معاضدت‌های مردمی
۱۴۸	۱- مجمع نواب و همکاری با فقها
۱۴۸	۲- مقام عالی ارتباط با فقها و نخبگان
۱۴۹	۳- واحد عیون و ارتباط با مردم
۱۴۹	۴- واحد عیون و ارتباط با خبرگان اطلاعاتی
۱۴۹	۵- واحد عامل و ارتباطات مردمی
۱۵۰	۶- سایر نهادهای تشکیلات و همکاری مردمی
۱۵۰	۷- نشانه عضویت در تشکیلات

فصل سوم: احکام امر به معروف و نهی از منکر

۱۵۱	مبحث اول: تکلیف و اختیار
۱۵۶	مبحث دوم: وجوب امر به معروف و نهی از منکر
۱۵۶	الف - نوع وجوب

ب - واجب مشروط یا واجب مطلق.....	۱۶۰
ج - شروط وجوب و شروط واجب.....	۱۶۲
مبحث سوم: شروط امر به معروف و نهی از منکر.....	۱۶۵
شرط اول: علم به معروف و منکر.....	۱۶۵
فروع علم به معروف و منکر.....	۱۶۶
شرط دوم: امکان و احتمال تأثیر.....	۱۶۹
شرط سوم: اصرار و تداوم.....	۱۷۳
شرط چهارم: عدم فساد.....	۱۷۶
سایر شروط.....	۱۸۰
مبحث چهارم: مراحل و مراتب امر به معروف و نهی از منکر.....	۱۸۱
الف - اشتیاق یا ارجحان قلبی.....	۱۸۲
ب - امر و نهی زبانی.....	۱۸۴
ج - اقدامات عملی.....	۱۸۷
۱- توسل به خشونت در نهی از منکر.....	۱۸۸
۲- مبارزه مسالمت‌آمیز.....	۱۸۹
د- آداب امر و نهی.....	۱۹۱

فصل چهارم: بعد حکومتی فریضه

اساس انقلاب اسلامی.....	۱۹۵
مبحث اول: همکاری ملت با دولت در حکومت اسلامی.....	۱۹۶
مبحث دوم: سلسله مراتب نظام مطلوب.....	۱۹۸
مبحث سوم: مرحله تصدی امور شرعی.....	۲۰۱
مبحث چهارم: حکومت حداقلی.....	۲۰۳

www.ketab.ir

پیشگفتار

نظام‌های سیاسی، اقتصادی، تربیتی، حقوقی و... که از فقه سیاسی به دست می‌آیند، می‌توانند زمینه‌ساز تحولات در جامعه گردند. مهم آن است که حرکت جامعه بر اساس چارچوب ارزشی و متکی بر اصل عزت اسلامی باشد. فقه سیاسی توانمندی و ظرفیت آن را دارد تا از صرف تولید احکام فردی بیرون آید و مهندسی اجتماعی را به دقت بررسی کند. بسیاری از فقیهان مانند: محقق نائینی، محمد جواد مغنیه، سید محمد باقر صدر، مرتضی مطهری و امام خمینی(ره) از نگاه فردی به فقه، گذر کردند و در دیدگاه‌های خود، بعد اجتماعی - اسلامی را با توجه به مناسبات جدید اجتماعی در نظر گرفته‌اند؛ بینشی که توانست تحولی اساسی در فقه سیاسی بآورد.

فقه راستین و اجتهاد فقهی، در زندگی پویا و تحول‌پذیر که فقه و فقها را در برابر پدیده‌های جدید قرار می‌دهد، امری لازم است و در ارتباط با محیط بیرونی است که فقه هم تأثیر می‌پذیرد و متقابلاً تأثیر می‌گذارد. در این نگاه است که فقه دیگر ساکن و راکد نیست، بلکه از پوسته درونی خود خارج می‌شود و جامعه را متوجه خود می‌سازد. مجتهد نباید منتظر باشد تا از او سؤال کنند بلکه باید جامعه دینی را از آراء خود بهره‌مند سازد. در این نوع نگرش، فقیه، اسیر جریان‌های سیاسی زودگذر جامعه نمی‌شود، بلکه کلان می‌نگرد و ضمن آینده‌نگری، فرا جناحی عمل می‌کند و آنچه را به مصلحت اسلام و مسلمانان است، مد نظر قرار می‌دهد.

از طریق اجتهاد ورزی صحیح، این مهم ممکن می‌شود که اجتهاد، ظرفیت‌های انعطاف‌پذیری و تحول را در فرآیندی معقول به سرانجام رساند و بتواند آن اصول بنیادین و جاودانه را با شرایط متغیر و جزئی هماهنگ کند. اجتهاد یعنی کشف و تطبیق اصول کلی ثابت به موارد جزئی و متغیر، این اصل در فقه سیاسی می‌تواند تأثیر اساسی داشته باشد. باید توجه کرد که همه نیازها متغیر و متحول نیستند، بلکه نیازهای ثابت نیز

وجود دارد. بنابراین اسلام برای نیازهای ثابت، قوانین ثابت و برای نیازهای متغیر، وضع متغیر در نظر گرفته است.

از آنجا که اداره حکومت اسلامی، مبتنی بر فقه سیاسی است، طبعاً ارائه الگوهای نظام‌مند برای اجرای احکام دین نیز بر عهده این دانش است. نظام سیاسی دارای مجموعه‌ای از روش‌ها و ابزارها برای ساماندهی فقه سیاسی است. چنین نگاهی کلان به فقه سیاسی باعث بارور شدن ظرفیت‌های بالقوه آن خواهد شد.

دستورهای عملی و اجتماعی دین که فقه و بخصوص فقه سیاسی متولی بیان آنهاست، برای هدایت انسان‌ها صادر شده است. هدایت به ویژه در گستره اجتماعی، به نهاد برآمده از دین نیاز دارد. طبعاً نهادهای متناسب با این هدف عالی، نمی‌توانند به طور کامل از نظام‌های مادی و ناقص انسانی برگرفته شوند. حرکت اجتماعی و سیاسی، نسبت به زندگی فردی دارای پیچیدگی بیشتری است و هدایت آن به وسیله شارع حکیم، امری ضروری به نظر می‌رسد.

یکی از ضروری‌ترین نیازهای جامعه اسلامی، طرح مباحث و احکام مرتبط با اصل بسیار مهم امر به معروف و نهی از منکر می‌باشد. این اصل با همه ظرافت‌ها و دقت‌ها و نیز پیچیدگی‌های خاص خود، باید در ابعاد دینی، اجتماعی، علمی، فرهنگی، سیاسی و حقوقی جامعه‌ی انسانی، پیگیری و اجرا شود.^۱

حضرت آیت الله استاد عمید زنجانی (ره) در این نوشتار به تفصیل درباره مبحث بسیار مهم امر به معروف و نهی از منکر بحث نموده‌اند که امید است همچون مجلدات قبلی فقه سیاسی که محصول تلاش‌های بی‌وقفه‌ی آن استاد گرامی در طول سالیان گذشته می‌باشد، مورد توجه خوانندگان و علاقمندان اینگونه مباحث قرار گیرد.

از آنجا که کتاب حاضر، در آستانه دومین سالگرد ارتحال آن استاد فقید سعید به چاپ رسیده است از اساتید، محققین، دانشجویان، پژوهشگران، طلاب حوزه‌های علمیه و خوانندگان محترم تقاضا دارد پیشنهادات خود را به ایمیل Info@AmidZanjani.ir ارسال نمایند.

از خداوند متعال، علو درجات آن عالم ربانی و استاد گرامی را مسألت می‌نمایم.

سید محمد هاشم موسوی

مؤسسه مطالعات و تحقیقات علوم اسلامی

پائیز ۱۳۹۲

۱. برگرفته از دست‌نوشته‌های حضرت آیت الله استاد عمید زنجانی (ره).